

Dobra publiczne (takie jak cisza czy ochrona zagrożonego gatunku) to dobra, z których może korzystać nieograniczona liczba osób i nikogo nie da się z tego wykluczyć. Problem z dobrami publicznymi jest taki, że wolny rynek nie jest mechanizmem, który zapewnia dostarczanie ich efektywnej ilości. Wiele osób liczy, że inni „zrzucą się” na dobro publiczne, przez co sami będą mogli korzystać z nich za darmo. W związku z tym jest to jeden z powszechnie akceptowanych przypadków, w których to rząd musi pełnić rolę dostawcy tych dóbr. Jednak jaką ilość powinien dostarczać? Z ekonomicznego punktu widzenia, odpowiedź na to pytanie zależy od tego, jakie są koszty i jakie korzyści z dostarczenia danego dobra publicznego (np. bardziej restrykcyjnej normy dotyczącej hałasu czy aktywnych działań w celu ochrony ginącego gatunku). O ile stosunkowo łatwo jest oszacować koszty jakiegoś przedsięwzięcia, o tyle wycena korzyści dla konsumentów (obywateli) to sprawa bardziej skomplikowana.

Nauka ekonomii wypracowała kilka metod, które pozwalają określać wartość dóbr nierynkowych (czyli takich, które nie są kupowane i sprzedawane na rynkach, jak np. dobra publiczne). Najbardziej wszechstronną z tych metod jest metoda wyceny warunkowej. Opiera się ona na preferencjach deklarowanych, co oznacza, że dane na temat tego, ile konsumenci byliby gotowi zapłacić za jakieś dobro (np. program dostarczenia nowego dobra publicznego), pozyskiwane są z odpowiednio zaprojektowanych ankiet. W takich ankietach przedstawiany jest scenariusz dostarczenia nowego dobra (jego charakterystyki, jak również koszty na osobę łączące się z jego dostarczeniem), a respondenci proszeni są o jego ocenę – np. wybór najlepszego programu z zaprezentowanych zgodnie ze swoimi preferencjami. Zebrane w ten sposób dane pozwalają na modelowanie preferencji konsumentów oraz określenie monetarnych korzyści płynących z wprowadzonych programów.

Analiza kosztów i korzyści projektów inwestycyjnych, regulacji i programów rządowych jest często wymagana przez prawo (w tym przez dyrektywy Unii Europejskiej). Nie jest ona jednak możliwa bez odpowiedniej wyceny korzyści. W rezultacie metoda wyceny warunkowej rozwija się od ponad 50 lat i jest dziś powszechnie stosowana. Istnieją dziesiątki tysięcy publikacji poświęconych wynikom empirycznym z badań stosujących metodę wyceny warunkowej. Brak jednak jednoznacznych dowodów na to, czy (a jeśli tak, to w jakich warunkach) respondenci w ankietach opartych na preferencjach deklarowanych odpowiadają zgodnie z prawdą. To jest luka, którą realizowana praca doktorska ma na celu wypełnić.

Prowadzone badania dotyczą poprawności motywacyjnej pytań wykorzystywanych w ankietach wyceny warunkowej. Poprawne motywacyjnie pytania są tak skonstruowane, że odpowiadający na nie respondent będzie odpowiadał zgodnie z prawdą (zgodnie ze swoimi preferencjami). W najnowszych publikacjach sformułowano teoretyczne warunki konieczne do zachowania poprawności motywacyjnej ankiet posługujących się metodą wyboru warunkowego. Dla uzyskania prawdziwych odpowiedzi respondentów niezbędne jest, aby:

1. respondenci postrzegali ankietę jako wiążącą, tj. byli przekonani o faktycznym wpływie ich wyborów w ankiecie na rozwiązanie przyjęte przez rząd (choćby wierząc, że wyniki ankiety zostaną wzięte przez polityków pod uwagę);
2. ankietę w sprawie oceny proponowanego programu dostarczenia dobra publicznego zawierała wyłącznie jedną sytuację wyboru z maksymalnie dwoma alternatywami, z których jedną powinien być „stan obecny”.

Powyższe warunki zostały zaproponowane w literaturze teoretycznej stosunkowo niedawno, a ich praktyczne znaczenie nie zostało jak dotąd należycie zbadane empirycznie. Realizowana praca doktorska ma na celu to uzupełnić. Jest to tym bardziej istotne, że ogromna większość współczesnych badań stosujących metodę wyceny warunkowej stosuje więcej niż dwie alternatywy wyboru, więcej niż jedną sytuację wyboru w pojedynczej ankiecie, a także często badania te nie są postrzegane przez uczestników jako wiążące.

W szczególności celem prowadzonych badań jest odpowiedź na pytania:

1. czy zachowanie zaproponowanych teoretycznie warunków poprawności motywacyjnej jest faktycznie konieczne dla uzyskania obrazu prawdziwych preferencji, a jeśli tak, to czy jest wystarczające?
2. czy któryś z tych warunków (wiązący charakter, liczba sytuacji wyboru zawartych w pojedynczej ankiecie, liczba alternatyw do wyboru) odgrywa wiodącą rolę?
3. jaka jest skala zafałszowania wyników spowodowanego niespełnieniem poszczególnych warunków w typowym badaniu wyceny warunkowej?

Prowadzone badania opierają się na danych o deklarowanych preferencjach konsumentów uzyskanych z odpowiednio zaprojektowanych ankiet stosujących metodę wyceny warunkowej. Ankiety różnią się pod względem liczby alternatyw i sytuacji wyboru prezentowanych jednemu respondentowi oraz stopniem wyeksponowania wiążącego charakteru ankiety. Dzięki temu badania rzucą więcej światła na praktyczne znaczenie teoretycznych warunków poprawności motywacyjnej oraz odpowiedzą na powyższe pytania. Na ogólniejszym poziomie, prowadzone badania dostarczą cennych wskazówek metodologicznych dla poprawnego konstruowania ankiet służących do poznawania preferencji konsumentów. Otrzymane rezultaty pozwolą sformułować rekomendacje, jak powinny być konstruowane takie badania, a tym samym, pozwolą na precyzyjniejszy pomiar wartości dóbr nierynkowych.